

MERKKIPYLVÄS SUOMALAISESSA SOSIOLOGIASSA

Työn ja työn organisaation tutkimuksella on pitkät perinteet suomalaisessa sosiologiassa. Tästä aihepiiristä on myös päästy melko pitkälle, aina professoriksi ja presidentiksi asti.

Nyt käsiteltävä tutkimus jatkaa kunniaakkaasti näitä perinteitä, mutta toisaalta se sivuuttaa edeltäjänsä. Siinä ei mainita Koivistoa, ei Kolia, ei Laakosta eikä Seppästä, Antti Eskolan näitä väitöskirjoja koskevista pohdinnoista puhumattakaan.

Myös uudemmat työelämää koskevat väitöskirjat, esimerkiksi Antti Kasvion tai Raija Julkusen, sivuutetaan melko vähillä maininnoilla. Jo tästä voi päätellä, että olisi väärin rajata Matti Kortteisen väitöskirja vain suomalaiseen työelämän tutkimuksen traditioon. Sen tavoite on paljon yleisempi. Hiukan kärjistäen, siinä pyritään keskustelemaan sosiologian klassikkojen – Durkheimin, Weberin ja Marxin – kanssa samalla tasolla, ilman turhia välityksiä ja kehittämään, kuten Kortteinen luontaisen vaatimattomasti toteaa, ”jollakin tavalla uudenlainen tapa käsitteellistää palkkatyöyhteiskunnan kollektiivinen tajunta, sen rakenne ja dynamiikka”. Tämän kollektiivisen tajunnan ja sen dynamiikan Kortteinen tiivistää kolmeen lauseeseen: ”vittukuonkova”, ”pakkoperkelepärjäjä” sekä ”olen pärjännyt ja olen siitä ylöpeä”.

Nähdäkseni Matti Kortteisen väitöskirja on merkkipylväs suomalaisen työelämän tutkimuksen historiassa mutta myös – uskallan väittää – empiirisen sosiologian historiassa. Se pyrkii vastaamaan todella tärkeisiin ja olennaisiin kysymyksiin uudesta työnorganisoinnista ja samalla kehittämään yleistä teoriaa palkkatyöstä kulttuurisena muotona. Kortteinen on kehittänyt omaperäisen ja mukaansatempaavan tavan käsitellä kvalitatiivista tutkimusaineistoa pannen samalla oman persoonansa peliin. Näin tutkimuksessa säilyy narratiivinen jännite toisaalta tutkimusongelman ratkaisemisessa, toisaalta Kortteisen oman, epävarman roolin ja tutkittavien kertomusten välillä. Tässä suhteessa Kortteinen edustaa yhtä erittäin keskeistä etnografista suuntausta, jota itse pidän kaikkein parhaiten toimivana.

Kortteinen on myös hieno tarinan kertoja. Kirja sisältää loputtoman määrän kiinnostavia ja hyviä, joskus suorastaan uskomattomia tarinoita, joiden kokonaisuus muodostaa oman, jätävän tarinansa. Tässä suhteessa Kortteisella tuskin on tällä hetkellä ylittäjää suomalaisessa sosiologiassa tai kulttuuriantropologiassa.

Tutkimuksen yhtenä heikkoutena ovat eräät opinnäytteen statukseen liittyvät pulmat. Kortteinen on omaperäinen, mutta ei niin omaperäinen kuin antaa ymmärtää. Tämä johtuu

siitä, että Kortteinen ei ole pyrkinytkään ottamaan huomioon sen paremmin edeltävää keskustelua kuin teoreettisia liittymäkohtiakaan. Kuten edellä totesin, työssä loistavat huomiota herättävän selvästi poissaolollaan suomalaisen työelämän tutkimus, kulttuuritutkimuksen teoria sekä Kortteisen käsittelemiä kolmea klassikkoa koskeva sekundaarikeskustelu, joka on viime vuosina ollut erittäin vilkasta ja puuttunut moniin myytteihin, joita Kortteinen kuitenkin ylläpitää.

Myöskään sosiologian modernit klassikot, esim. Giddens, Bourdieu, Foucault, joilla kaikilla on Kortteisen käsittelemiin teemoihin melko paljon sanomista, eivät ole mukana.

Tämä on ongelmallista, sillä Kortteisen keskeisiä käsitteitä (eetos, itsellisyys, kunnia, kollektiivinen tajunta) ei voi sanoa missään mielessä teoreettisesti neutseelliseksi. Esimerkiksi erittäin laaja ja tuore keskustelu identiteettistä ja minästä (Giddens, Taylor) on jotain sellaista, joka sivuaa Kortteisen teemoja varsin läheltä ja johon Kortteinen ei lainkaan viittaa.

Todettakoon, että itse en ole mikään työelämän tutkimuksen asiantuntija enkä pysty varmasti arvioimaan, missä määrin Kortteisen kuvaukset sisältävät virheitä, väärintulkintoja, todella mullistavia oivalluksia jne. Minulle Kortteinen kykenee välittämään joka tapauksessa tehdasmiljöön ir-

rationaalisuuden, jossa mikään järkevä uudistus ei ole mahdollinen. Sekä ylipäänsä tehdasmiljööön elävämpänä ja monipuolisemmin nähtynä kuin kukaan muu suomalainen sosiologi. Kenttätyöntekijänä Kortteinen on päässyt siihen sisälletavalla, johon vain harvat pystyvät. Mutta työn lopullisen arvioinnin tässä suhteessa saavat tehdä muut.

Sen sijaan oma arvioni koskee tutkimuksen toteutusta, teoreettisia ja metodisia lähtökohtia, esitystapaa, kokonaisuuden hallintaa. Ja tässä suhteessa arvioni on ehdottoman positiivinen. Kortteisen tutkimus on kokonaisuutena, tutkimuksena joka toimii tarinana ja todellisuuden kuvausyrityksenä, loistava. Sitä lukiessa on vaikea keksiä vaihtoehtoisia ratkaisuja. Vasta kun lukija on päässyt irti tarinan imusta, hän saattaa huomata, että on myös vaihtoehtoja. Ja että on monia, jotka ovat pohtineet samoja asioita, niiden kolmen klassikon lisäksi, jotka Kortteinen mainitsee. Asian voisi muotoilla myös niin, että Kortteisen työ on ensisijaisesti loistava taidonnäyte, toissijaisesti oppinäyte.

Kulttuuritutkimuksena väitöskirja tarjoaa yllätyksiä: se löytää Suomesta yhden ainoan eetoksen, joka lyö itsensä läpi

niin erilaisissa sukupolvissa kuin naisilla ja miehilläkin. Kortteinen sanoo voivansa selittää tämän eetoksen avulla, miksi yritykset kehittää uusia joustavia työn organisaatiomuotoja, joissa lähtökohtana on jonkinlainen markkinaherkkyys ja solumuotoinen organisaatio, eivät Suomessa ole onnistuneet vaan tuottaneet päinvastoin yltyviä ristiriitoja. Siis ei niinkään kulttuurin muutosta kuin pysyvyyttä, ei erilaistumista ja distinktioita vaan samaa kivikovaa juttikulttuuria. Toisaalta Kortteiselta löytyy myös selitys sille, miksi tytöt ovat kilttejä ja juuri siksi eivät oikein pärjää, kun taas pojat panevat kaiken rantaliksi ja pärjäävät silti ihan kivasti. Opimme siis todella paljon.

Työssä esitetään, niin kuin Kortteinen toteaa, kaksi tulosta, tulos ja metatulos. Tulos koskee uusia joustavia työn organisoimien markkinasuuntatuneita muotoja, jotka joutuvat yhä pahenevaan ristiriitaan ns. selviytymisen eetoksen kanssa ja jonka ristiriidan Kortteinen mielestään aukottomasti selittää.

Metatulos on taas erittäin kunnianhimoinen yritys rinnastaa analyysitapa klassikoiden ongelmanasetteluun ja väittää, että on löydetty uuden-

lainen tapa hahmottaa palkkatyöyhteiskunnan kollektiivinen tajunta, sen rakenne ja dynamiikka.

Sekä tulos että metatulos on erittäin vaikuttavasti ja vakuuttavasti esitetty, mutta kummassakin on sama heikkous. Ne perustuvat melkoisen impressionistiseen aineistojen ja klassikoiden hyödyntämiseen, jossa lukijan mahdollisuutena on joko antautua Kortteisen vietäväksi tai epäillä hänen tulkintojaan, mutta vääräksi hän ei niitä voi Kortteisen argumentaatiolla osoittaa. Kummassakin tapauksessa edellytettäisiin omaa, erillistä aineistojen/klassikkokeskustelun läpikäyntiä. Vaikka tulokset voisivat olla ja todennäköisesti olisivatkin erilaisia, niin on melko varmaa, että ne eivät mielenkiintonsa ja laadunsa puolesta ylittäisi Kortteisen saavutusta, mitä tulee empiiriseen keskusteluun.

MATTI KORTEINEN
KUNNIAN KENTTÄ
SUOMALAINEN PALKKA-
TYÖ KULTTUURISENA
MUOTONA

HÄMEENLINNA: HANKI
JA JAA, 1992
390 s.

J. P. ROOS